

UDK 331.105.44(4)
Bibliid 0543-3657, 70 (2018)
God. LXIX, br. 1170, str. 78–90
izvorni naučni rad
Primljen: 27.4.2018.

Aleksandar MILOSAVLJEVIĆ¹

Politički aktivizam savremenih evropskih sindikata: uzroci i dometi

Sažetak: U prvim decenijama 21. veka nastavljen je trend opadanja snage sindikata kao refleksija dugotrajnih strukturnih promena svetske ekonomije koje su različito „amortizovane“ u evropskim zemljama. Suočeni sa dosta nepovoljnim kontekstom delovanja, sindikati su prinuđeni na primenu brojnih modela revitalizacije društvene i političke moći sa različitim ishodima. Polazeći od teze da predstavlja potencijalni odgovor na godinama unazad sve defanzivniji položaj u odnosu na državu i poslodavce, u radu se ispituju mogućnosti i sredstva realizacije političkog aktivizma sindikata, kao zbirnog naziva za sva sredstva uticaja na usvajanje važnih političkih odluka. U evropskim zemljama nema njegovog istovetnog oblika, a mogućnosti i ishod njegove primene uslovljeni su: 1) dizajnom institucija, 2) konstelacijom i kredibilitetom aktera političkog procesa, 3) kapacitetima sindikata.

Ključne reči: sindikati, Evropa, politički aktivizam, politička funkcija, politička moć, politički proces, tržište rada, javni sektor, štrajk, korporativizam.

Uvod

Masovni protesti zaposlenih u javnom sektoru u Francuskoj protiv politike reformi predsednika Makrona (Emmanuel Macron), održani 22. marta 2018. godine, predstavljali su najavu talasa štrajkova koji su usledili tokom proleća. Pravilno razumevanje ovih događaja zahteva njihovo stavljanje u širi kontekst sličnih dešavanja i u drugim evropskim zemljama poslednjih godina i decenija. Sindikati su protagonisti otpora politici deregulacije koju vide kao uzrok degradacije individualnih i kolektivnih prava radnika. Razni oblici političkog aktivizma postali su sredstvo uticaja na neke ključne političke odluke nacionalnih vlada od kojih zavisi i

¹ Autor je doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
aleks.fabius@gmail.com

budućnost samih sindikata. Dešavanja u Francuskoj su potvrda da se danas u Evropi, više nego ikad, u sferi političkog istovremeno prelamaju reformski interesi državnog establišmenta i sindikalni interesi sopstvenog opstanka.

Politički aktivizam sindikata ima osnovno utemeljenje u političkoj funkciji sindikata i demokratskom političkom diskursu što ga čini legitimnim sredstvom revitalizacije njihove političke moći u savremenom dobu. U radu se zastupa šira interpretacija političkog aktivizma sindikata koju čine tradicionalna sredstva uticaja poput saradnje sa političkim partijama preko tripartizma, političkih štrajkova do instrumenata direktne demokratije.

Kontekst ekonomske krize (2008–2013) dodatno je pojačao značaj svih ovih pitanja i testirao kapacitete sindikata da odbrane tekovine svoje dosadašnje borbe koje su se našle na direktnom udaru antikriznog menadžmenta nacionalnih vlada.

Opšti osvrt na savremene evropske sindikate: otpor i defanziva

Početak 21. veka evropski sindikati su dočekali prilično oslabljeni u odnosu na ostale aktere industrijskih odnosa, a njihovo opredeljenje za defanzivnu strategiju delovanja bilo je rezultat sinergijskog dejstva brojnih eksternih i internih negativnih faktora koji su uslovlili potragu za novim kanalima uticaja, ali i revitalizaciju postojećih. Očuvanje radničkih prava i standarda, kao i tekovina socijalne države ostalo je ključna misija sindikata i u novom veku.

Trend opadanja snage sindikata reflektovao se najčešće u osipanju članstva. On je bio intenzivniji u Istočnoj Evropi (1990–2008) gde su sindikati ostali bez 2/3 svojih članova, što je dvostruko više nego u Zapadnoj Evropi.² Najveće stope sindikalnog članstva imaju Finska (74%), Švedska (70%), Danska (67%), Norveška (52%) i Belgija (50%).³

Primećuje se i razlika u procentu radnika obuhvaćenih kolektivnim ugovorom koja je znatno veća u Zapadnoj (do 98% u Francuskoj) nego u Istočnoj Evropi (10–38%).⁴ Najveća diskrepanca između broja sindikalno organizovanih radnika i onih obuhvaćenih kolektivnim ugovorom u Zapadnoj Evropi je u Francuskoj (9–98%), a najmanja u Velikoj Britaniji (26–29%)⁵.

² Magdalena Bernaciak, Rebecca Gumbrell-McCormick & Richard Hyman, *Sindikati u Evropi: inovativni odgovori na teška vremena*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2014, str. 3.

³ European Trade Union Institute (ETUI): Map of European Industrial Relations, Internet, <http://www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations/Map-of-European-Industrial-Relations> 23/04/2018.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

Posredujuća varijabla između globalnih ekonomskih kretanja i njihovih negativnih posledica po evropske sindikate bili su različiti obrasci industrijskih odnosa. Identični pritisci restrukturiranja i internacionalizacije privrednih i finansijskih aktivnosti, različito su „amortizovani“, u zavisnosti od toga da li je u nekoj konkretnoj zemlji razvijen korporativni institucionalni obrazac, kao i kakav je položaja sindikata u privredno-političkom sistemu. U zemljama „Gent sistema“ (Gent system) sindikati su zadržali relativnu snagu i uticaj jer upravljaju distribucijom osiguranja za slučaj nezaposlenosti (Belgija i nordijske zemlje). To se vidi i po visokim stopama sindikalnog članstva u ovim zemljama.

Pod direktnim udarom ekonomske globalizacije našlo se sindikalno članstvo. Postoji donekle preovlađujući trend opadanja broja sindikalno organizovanih radnika, kao i njihove gustine (density).⁶ Sindikati u Velikoj Britaniji su u periodu 1979–2015/16. izgubili čak sedam miliona članova.⁷

Posledično, negativna kretanja uticala su na resursne kapacitete sindikata, a indirektno na njihovu ukupnu društvenopolitičku moć.

Položaj sindikata u okviru matičnog obrasca industrijskih odnosa dodatno je pogoršan političkom dimenzijom globalizacije jer je internalizacijom finansijskih aktivnosti porastao i uticaj međunarodnih finansijskih organizacija (Međunarodni monetarni fond, Svetska banka) i evropskih institucija stvaranjem zajedničkog evropskog tržišta. Evropska komisija (European Commission) godišnje u okviru Evropskog semestra (European Semester), radi pribavljanja informacija za izradu odgovarajućih preporuka za narednih 12–18 meseci za svaku od zemalja članica, analizira njihove planove budžeta, kao i makroekonomskih i strukturalnih reformi. Konkurentnost ekonomije i održivost javnih finansija postali su tako prvorazredni cilj, a na udaru su se našle tekovine sindikalne borbe (radnička prava, uslovi rada, socijalna država) koje se od strane nekih političkih krugova interpretiraju kao balast reformama i razvoju. Sindikati se ne mire lako sa takvim razvojem događaja i pružaju različit otpor.

Tipološku klasifikaciju razloga opadanja moći sindikata čine: (1) *strukturni*, tj. strukturne promene u ekonomiji kao neoliberalizam, nezaposlenost, promene u strukturi radne snage; (2) *organizacijski*; (3) *individualni*, koji se odnose na individualizam i promene u shvatanju karijere;

⁶ Jeremy Waddington & Reiner Hoffmann, „Trade Unions in Europe: Reform, Organisation and Restructuring“, in: Jeremy Waddington and Reiner Hoffmann (eds) *Trade Unions in Europe. Facing Challenges and Searching for Solutions*, European Trade Union Institute, 2000; Bernhard Ebbinghaus, „Trade unions’ changing role: membership erosion, organisational reform, and social partnership in Europe“, *Industrial Relations Journal*, Volume 33, Issue 5, 2002, pp. 465–483.

⁷ „Union membership has plunged to an all-time low, says DBEIS“, *The Guardian*, 01 June 2017, <https://www.theguardian.com/politics/2017/jun/01/union-membership-has-plunged-to-an-all-time-low-says-ons> 26/04/2018.

(4) *sindikalni*, koji se tiču neaktivnosti, razmrvljenosti i siromašne ponude usluga sindikata.⁸

Politika ekonomskog restrukturiranja i tržišnih reformi nacionalnih vlada je refleksija globalnih ekonomskih kretanja i deo koji upotpunjuje celinu konteksta delovanja savremenih evropskih sindikata, s tim što uvek treba imati u vidu da se svaka od negativnih pojava u različitom stepenu odražava u svakoj zemlji. Negativni uticaj okruženja ogleda se u: osipanju broja članova (u agregatnom smislu ili u pojedinim segmentima tržišta rada), eroziji radničkih veća, smanjenim mobilizacijskim kapacitetima, slabljenju veza sa političkim partijama.⁹ Izražena je asimetrija u broju članova iz javnog sektora u odnosu na privatni. Svakako, jedan od važnijih problema sindikata u Istočnoj i Srednjoj Evropi predstavlja organizovanje radnika u privatnom sektoru.¹⁰

Modeli revitalizacije sindikata

Uporedo sa svim navedenim procesima razvijaju se, sa većim ili manjim uspehom, planovi rukovodstva sindikata da iznađu prilikama odgovarajuće strategije oporavka. Često su tome priključeni članovi akademske zajednice koji, prateći dugoročne političke i ekonomske trendove i ukrštajući razne statističke podatke, takođe pokušavaju da odgovore na pitanja koja se tiču buduće strategije sindikalnog delovanja. Kao ilustracija takve aktivnosti može poslužiti rad Evropskog sindikalnog instituta (European Trade Union Institute – ETUI) koji je osnovan 2005. godine spajanjem tri institucije.¹¹

Modernizacija je sve više u fokusu rukovodstva sindikata i debata akademske i šire javnosti. Nju čine kompleksni i divergentni pokušaji revitalizacije sindikalne moći i uticaja, ali ne treba je posmatrati samo u svetlu prevazilaženja defanzivne pozicije aktera industrijskih odnosa već i kao normalan proces uklanjanja zastarelih obrazaca delovanja.

Brojne su reformske aktivnosti koje su sindikati poslednjih godina preduzeli i tiču se (1) organizacionog restrukturiranja; (2) građenja koalicija; (3) partnerstva sa poslodavcima; (4) političke akcije; (5) međunarodne saradnje.¹²

⁸ Nina Pološki-Vokić i Alka Obadić, "Revitalizacija sindikata u savremenom društvu", *Ekonomski pregled*, 61 (3-4), Zagreb, 2010, str. 187-214.

⁹ Carola Frege & John Kelly, "Union Revitalization Strategies in Comparative Perspective", *European Journal of Industrial Relations*, Volume 9, Number 1, 2003, pp. 8-9.

¹⁰ David Ost & Stephen Crowley, "Conclusion: Explaining Labour Weakness", in: David Ost & Stephen Crowley (eds) *Workers after Worker's States: Labour and Politics in Postcommunist Eastern Europe*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001, p. 221.

¹¹ The European Trade Union Institute (ETUI) koji je osnovan 1978. godine i The European Trade Union College (ETUCO), Trade Union Technical Bureau (TUTB) koji su osnovani 1989. godine.

¹² Carola Frege & John Kelly, "Union Revitalization Strategies in Comparative Perspective", p. 9.

„Model organizovanja“ spada u grupu reformskih strategija usmerenih na uvećanje članstva regrutovanjem novih lica sa tržišta rada ili konsolidacijom postojećeg i u upotrebi je u anglosaksonskim (Velika Britanija) više nego u kontinentalnim zemljama.¹³ Sindikati nastoje i da ukрупnjavanjem (*mergering*) nađu rešenje za osipanje članstva i organizacione probleme.¹⁴ U postkriznom periodu (2013–2015) nastavljen je trend interne reorganizacije sindikata započet u vreme krize i procesi objedinjavanja su zabeleženi u Litvaniji, Slovačkoj, Španiji (spajanje sektorskih sindikata različitih konfederacija), kao i Finskoj (spajanje različitih sindikata).¹⁵

Revitalizacija kroz politički aktivizam

Na spisku korisnih preporuka sindikatima zarad osnaživanja njihovog trenutnog statusa je „aktivnije uključivanje u kreiranje ekonomske politike“.¹⁶

Mnogi zapadnoevropski sindikati su do početka 21. veka upravo primenom političke akcije obezbedili povoljno radno zakonodavstvo ili korporativnu regulaciju tržišta rada, a strukturalne karakteristike države i političkog sistema odlučujuće su delovale na odluku da se opredele za političku akciju kao sredstvo revitalizacije moći i uticaja.¹⁷ Odluke o uslovima rada su političke odluke.¹⁸ To znači da su, u saradnji sa državom, učestvovali u formulisanju važnih političkih odluka. Nemački sindikati su, recimo, koristili sredstvo političkog uticaja radi pribavljanja novog zakonskog uređenja radničkih veća, dok se pretežna sindikalna aktivnost uglavnom odvijala kroz kolektivno pregovaranje i radnička veća.¹⁹ Sindikati Španije i Italije su, takođe, svoju aktivnost dosta oslonili na sredstva političkog uticaja.²⁰

¹³ Edmund Heery, „Union Organising in Comparative Perspective“, *WSI-Mitteilungen*, 09/2003, vol. 56, pp. 522-527, Internet, https://www.boeckler.de/pdf/wsimit_eng_2003_09_heery.pdf 20/05/2017; Jeremy Waddington & Reiner Hoffmann, „Trade Unions in Europe: Reform, Organisation and Restructuring“, pp. 61-70.

¹⁴ Bernhard Ebbinghaus, „Ever larger unions: organizational restructuring and its impact on union confederations“, *Industrial Relations Journal*, Volume 34, Issue 5, December 2003, pp. 446-460.

¹⁵ Oscar Molina & Igor Guardiancich, „Comparative overview: National trajectories and good practices in social dialogue“, in: Igor Guardiancich & Oscar Molina (eds) *TALKING THROUGH THE CRISES: Social dialogue and industrial relations trends in selected EU countries*, International Labour Organisation, Geneva-ILO, 2017, p. 29.

¹⁶ Nina Pološki-Vokić i Alka Obadić, „Revitalizacija sindikata u savremenom društvu“, str. 201-209.

¹⁷ Carola Frege & John Kelly, op. cit., pp. 9-16.

¹⁸ Srećko Mihailović, „Politizacija vs marginalizacija sindikata“, u: Srećko Mihailović (ur.) *Sindikati i politika*, Službeni glasnik – Centar za razvoj sindikalizma, Beograd, 2012, str. 7.

¹⁹ Carola Frege & John Kelly, op. cit., p. 10.

²⁰ Ibid.

Kreiranje ekonomske politike je proaktivan stav, ali su sindikati češće u poziciji da se naknadno izjašnjavaju o politici vlade, pri čemu su više u defanzivnoj poziciji ukoliko se opiru reformama javnog sektora ili tržišta rada.

Evropska konfederacija sindikata (ETUC) je na kongresu u Parizu 2015. godine usvojila Rezoluciju o ulozi ove panevropske organizacije u periodu 2015/2019. godine u kojoj se kaže da rast sindikata i uvećanje gustine sindikalnog članstva moraju postati politički prioriteti.²¹

Politička funkcija sindikata je instrument regulacije njihovog odnosa sa političkim sistemom dok su njena delotvornost i praktična operacionalizacija dvostruko uslovljeni istorijskim nasleđem, ali i institucionalnom konfiguracijom aktuelnog političkog konteksta i konstelacijom političke moći.²² Politička funkcija se može sagledati u užem (ekonomskom) i širem smislu (pitanja opšteg društvenog značaja) čime sindikati ostaju trajno između oblasti industrijskih odnosa i politike.²³ To ih određuje kao legitimnog aktera političkih procesa.

Politička moć sindikata ima dva izvora. Prvi predstavlja brojnost sindikalnog članstva (ljudski i materijalni resursi). Drugi je specifičan položaj u političko-institucionalnom sistemu i aranžmanu industrijskih odnosa. To praktično znači važnost broja članova koje okuplja neka sindikalna centrala i da li je u pitanju ekonomija sa deregulisanim (Velika Britanija) ili koordinisanim tržištem (Nemačka). Ekonomski temelj političke moći sindikata počiva na brojnosti članstva.

Kada sindikati pretvaraju industrijsku u političku moć dolazi do „političke razmene“ (political exchange) sa državom.²⁴ Prijemčivost vlade za stavove sindikata može zavisiti i od toga da li ona ima stabilnu većinu u parlamentu.

Čak i onda kada je strategija političkog delovanja sindikata proaktivna, nema jasnih garancija da će ishod pregovora sa vladom biti dobar za sindikate. Loše iskustvo italijanske sindikalne centrale CGIL (Confederazione Generale Italiana del Lavoro) tokom 2016/2017. godine sa vladom Paola Dentilonija (Paolo Gentiloni) oko pokušaja korekcije reformi tržišta rada

²¹ Internet, https://www.etuc.org/sites/www.etuc.org/files/document/files/en-role-of-the-etuc-2015-2019_etuc_reorganisation_0.pdf 20/04/2018.

²² Aleksandar Milosavljević i Predrag Terzić, „Politička funkcija sindikata: teorijske osnove i praktična dimenzija“, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, Beograd, Godina XXIV, Vol. 56, broj 2/2017, str. 193-194.

²³ Richard Hyman & Rebecca Gumbrell-McCormick, „Trade unions, politics and parties: is a new configuration possible?“, *Transfer: European Review of Labour and Research*, 16(3), August 2010, p. 327.

²⁴ Alessandro Pizzorno, „Political Exchange and Collective Identity“, in: Colin Crouch & Alessandro Pizzorno (eds) *The Resurgence of Class Conflict in Western Europe since 1968*, Vol. 2, London: Macmillian Press, 1978, pp. 277-298.

putem referenduma, primer je koliko je važan uslov realizacije političke akcije sindikata i postojanje kredibilnog partnera na strani države.

U odnosu sa socijaldemokratskim partijama treba razlikovati situaciju u Zapadnoj i Istočnoj Evropi iako se stiče generalni utisak da nekadašnje ideološke veze starih partnera više ustupaju mesto pragmatičnoj *cost-benefit* analizi gde se sindikati vrednuju na osnovu potencijalnih glasova koje mogu obezbediti na parlamentarnim izborima. U Zapadnoj Evropi je potrebna revitalizacija odnosa kroz ponovnu izgradnju poverenja starih saveznika, a u Istočnoj je tek potrebno izgraditi takav odnos.²⁵ Istočnoevropski sindikati i političke partije su sticajem istorijskih okolnosti i kratkog vremena za demokratizaciju političkog i ekonomskog sistema ostali uskraćeni za višedecenijsko iskustvo saradnje koje njihovim zapadnoevropskim kolegama služi i danas kao baza potencijalne saradnje u budućnosti.²⁶

Pored brojnosti članstva i institucionalne pozicije u političko-ekonomskom sistemu, organizacioni kapaciteti sindikata, takođe, figuriraju kao determinanta njihove političke moći demonstrirane kroz politički aktivizam.

Korporativizam i/ili štrajk

Politike deregulacije tržišta rada i reforme javnog sektora sastavni su deo kompleksa globalnih faktora koji negativno utiču na evropske sindikate bilo da se radi o Zapadnoj ili Istočnoj Evropi. Kontekst ekonomske krize je samo pojačao pritisak Evropske komisije u pravcu nacionalnih vlada da pristupe sređivanju svojih finansija i javnog duga što je došlo do izražaja u odgovarajućem udaru antikriznog menadžmenta na individualna i kolektivna prava zaposlenih.

Postojanje tripartitnih organa nije garancija da je politički sistem neke zemlje dovoljno rezpozivan za zahteve sindikata. Samo krajnji ishodi političkog procesa su dovoljno merodavni da prosudimo jesu li sindikati relevantan politički akter ili ne.

Učešće socijalnih partnera, naročito sindikata, u pripremi paketa antikriznih mera, iz ugla akademske javnosti, nije ocenjeno kao zadovoljavajuće iako su nakon protesta sindikalni zahtevi (usmereni ka socijalnoj dimenziji programa) bili uvažavani, što je bio slučaj u zemljama razvijenije korporativne tradicije.²⁷ U Istočnoj Evropi nije ni uspostavljen

²⁵ Aleksandar Milosavljević, „Revitalizacija savremenih odnosa evropskih socijaldemokratskih partija i sindikata“, u: Zoran Stojiljković (ur.) *Levica u postkriznom kontekstu*, Friedrich Ebert Stiftung-Fakultet političkih nauka – Centar za demokratiju, Beograd, 2013, str. 67.

²⁶ Ibid., str. 66.

²⁷ Andrew Watt with the collaboration of Mariya Nikolova, *A quantum of solace? An assessment of fiscal stimulus packages by EU Member States in response to the economic crisis*, European Trade Union Institute, Working Paper, 2009.05, Brussels, 2009, p. 34.

pravi tripartizam već „pseudo-korporativistička fasada“.²⁸ Situacija se nije promenila ni tokom trajanja ekonomske krize. Vlade su u nekim zemljama (Bugarska i Poljska) izigrale prethodno postignut sporazum sa socijalnim partnerima što upućuje na motiv pridobijanja podrške društva u teškim vremenima metodom „PR korporativizma“.²⁹ Razvoj socijalnog dijaloga u Srednjoj i Istočnoj Evropi bio je ometen usled visoke stope nezaposlenosti, pada ili stagnacije plata i socijalnih davanja nakon ekonomske krize.³⁰

Obnova socijalnog dijaloga u Evropi u postkriznom periodu imala je divergentne putanje. Primećeni su razni mehanizmi i političke opcije tako da jedinstvenog recepta nema već pažnju treba obratiti na političko i socio-ekonomski kontekst, karakteristike socijalnih partnera, pravni okvir industrijskih odnosa.³¹

Tokom poslednje ekonomske krize, generalni štrajkovi bili su zastupljeniji u zemljama Južne Evrope, a ranije je bilo masovnih štrajkova u Austriji, Belgiji, Luksemburgu, Holandiji, Norveškoj s ciljem otpora reformama penzionog sistema, tržišta rada i socijalne države.³² Masovni „politički“ štrajkovi su „vidljiviji“ od ekonomskih i u porastu su poslednjih decenija, a često su upereni protiv vladinih politika promene radnog zakonodavstva.³³

Obrazac deregulacije radne legislative tokom ekonomske krize činili su fleksibilizacija kroz smanjenje troškova zaštite u slučaju otpuštanja i pojednostavljenje procedura.³⁴ Velika Britanija, Portugalija i Mađarska su zemlje u kojima je kontekst ekonomske krize iskorišćen kao izgovar vladama desnog centra da opravdaju neke deregulativne mere.³⁵ Reforme radnog

²⁸ David Ost, „Illusory Corporatism in Eastern Europe: Neoliberal Tripartism and Postcommunist Class Identities“ *Politics and Society*, Volume 24, Issue 4, Decembar 2000, pp. 503-530.

²⁹ Magdalena Bernaciak, „Social Dialogue Revival or „PR Corporatism“ Negotiating Crisis Measures in Poland and Bulgaria“, *Transfer*, Volume 19, Issue 2, 2013, pp. 239-251.

³⁰ „Social dialogue and tripartism“, International Labour Conference, 107h Session, Report VI, International Labour Organization, Geneva, 2018, p. 13.

³¹ Oscar Molina & Igor Guardiancich, „Comparative overview: National trajectories and good practices in social dialogue“, pp. 2-33.

³² Kerstin Hamann & John Kelly, „Varieties of capitalism and industrial relations“, in: Paul Blyton et. al. (eds) *The SAGE handbook of industrial relations*, London, Sage, 2010, p. 15, navedeno prema: Kurt Vandaele, *Sustaining or Abandoning 'social peace'? – Strike developments and trends in Europe since the 1990s*, European Trade Union Institute, Working Paper 2011.05, Brussels, 2011, p. 34.

³³ Ibid.

³⁴ Isabelle Schömann, *Labour law reforms in Europe: adjusting employment protection legislation for the worse?*, European Trade Union Institute, Working paper 2014.02, Brussels, 2014, pp. 51-53.

³⁵ Catherine Barnard, „The Charter in time of crisis: a case study of dismissal“, in: Nicola Countouris and Marc Freedland (eds) *Resocialising Europe in a time of crisis*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, p. 251 navedeno prema: Isabelle Schömann, op cit., pp. 52-53.

zakonodavstva imale su negativan efekat na radnička i socijalna prava ali i zaštitu istih, dok je reformska procedura tekla van demokratskih standarda čime je njena legitimnost dovedena u pitanje.³⁶

Najnovija štrajkačka aktivnost transportnih sindikata Francuske je još jedna ilustracija ovog trenda. Štrajkači kažu da brane francuski javni servis, a ne samo transportne radnike.³⁷ Prošle godine je javni sektor takođe protestovao protiv plana reformi predsednika Makrona (Emmanuel Macron) koji se sastoji u tome da se tokom petogodišnjeg perioda smanji broj zaposlenih u javnom sektoru za 120 hiljada.³⁸ Bivši italijanski premijer Renci (Mateo Renzi) 2015. godine izvršio je reformu tržišta rada programom *Jobs Act* na štetu dotadašnjih radničkih prava, što je praćeno velikim štrajkovima.

Direktna demokratija

Ukoliko saradnja sa političkim partijama, štrajkovi ili institucije socijalnog partnerstva ne daju rezultate, sindikati mogu koristiti druge kanale političkog uticaja ako za to postoje institucionalne mogućnosti.

To su sredstva direktne demokratije poput fakultativnih referenduma i inicijativa na lokalnom, nacionalnom i nivou Evropske unije (EU), a njih su do sada koristili, sa različitim uspehom, sindikati u Italiji, Sloveniji, Nemačkoj, Irskoj i Švajcarskoj.³⁹

Različito od štrajkova, mehanizam referenduma omogućava sindikatima da obezbede širu legitimacijsku osnovu svojih zahteva i pritom ne stvore negativan imidž u javnosti. Osnovni limit ovog sredstva političkog uticaja na nacionalnom nivou je taj što sindikalni zahtev, radi pridobijanja javnosti, mora biti komplementaran široj društvenoj problematici, tako da u obzir eventualno dolaze samo pitanja pravca i sadržaja društvenog razvoja.

Primeru radi, jedno istraživanje javnog mnjenja u Francuskoj iz avgusta 2017. godine pokazalo je da 9 od 10 anketiranih lica podržava reformu

³⁶ Stefan Clauwereat & Isabelle Schömann, *The crisis and national labour law reforms: a mapping exercise*, The European trade Union Institute, Working paper 2012.04, Brussels, 2012, pp. 16-17.

³⁷ Hugh Morris, "The French strike: What it means and how transport is affected", *The Telegraph*, 04 April 2018, Internet, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/france/articles/why-do-the-french-always-strike/> 20/04/2018.

³⁸ Macron's public sector reforms spark nationwide strikes, BBC News, 10 October 2017, Internet <http://www.bbc.com/news/world-europe-41566665> 20/04/2018.

³⁹ Referendumi su najčešće korišćeni zarad očuvanja postojećih uslova rada i borbe protiv privatizacije javnog sektora. U Nemačkoj je tako sprečena privatizacija bolnice u Hamburgu, u Švajcarskoj i Sloveniji reforma penzionog sistema itd. Navedeno prema: Roland Erne & Markus Blaser, „Direct Democracy and Trade Union Action“, *Transfer: European Review of Labour and Research*, Sage, 2018, (bez podataka o broju toma, izdanja i strana), Internet, <http://hdl.handle.net/10197/9131> 20/04/2018.

radnog zakonodavstva, ali čak 60 procenata izražava zabrinutost u vezi sa planom predsednika Makrona.⁴⁰

Zaključak

Suočeni sa negativnim aspektima okruženja u kome se prelamaju svi uticaji globalnih ekonomskih kretanja, evropski sindikati nastoje da raznim modelima revitalizacije obezbede uticaj na ključna političko-ekonomska kretanja. Politički aktivizam je model i legitimno sredstvo uticaja koje teorijski proizilazi iz njihove političke funkcije i demokratskog političkog diskursa. Sindikati se participacijom u političkim procesima, sa više ili manje uspeha, konfrontiraju vladinoj politici deregulacije i fleksibilizacije tržišta rada, kao i reforme javnog sektora, što je trenutno samo defanzivna pozicija. Politička moć sindikata predstavlja varijablu pretežno opadajuće vrednosti, a dometi njihovog političkog aktivizma svoj krajni izraz više imaju u simboličnom otporu neoliberalnim reformama, a manje u sprečavanju istih.

U evropskim zemljama nema istovetnog obrasca političkog aktivizma sindikata, a mogućnosti i odgovarajući ishod njegove primene uslovljeni su: 1) dizajnom institucija, 2) konstelacijom i kredibilitetom aktera političkog procesa, 3) ukupnim kapacitetima sindikata.

Panevropski prostor predstavlja logističku bazu za razmenu iskustava i koordinaciju aktivnosti nacionalnih sindikata pod okriljem Evropske konfederacije sindikata (ETUC). Debate u Evropskoj uniji danas se pomeraju sa polja fiskalne ekonomije usmerene ka izlasku iz dužničke krize na sve šire teme ekonomskog rasta, bezbednosti, očuvanja granica, socijalne kohezije i pravičnosti.⁴¹ Možda u tom prostoru treba tražiti buduće šanse sindikata koji bi proaktivnim političkim aktivizmom u pravcu nacionalnih vlada preventivno ukazali na važnost socijalne dimenzije ekonomskog rasta.

Literatura

Bernaciak, Magdalena, Gumbrell-McCormick, Rebecca & Hyman, Richard, *Sindikati u Evropi: inovativni odgovori na teška vremena*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2014.

Bernaciak, Magdalena, "Social Dialogue Revival or „PR Corporatism“? Negotiating Crisis Measures in Poland and Bulgaria", *Transfer*, Volume 19, Issue 2, 2013, pp. 239-251.

⁴⁰ Macron government launches overhaul of France's labour laws, *BBC news*, 31 August 2017, Internet, <http://www.bbc.com/news/world-europe-41094790> 20/04/2018.

⁴¹ Yannis Papanтониου, „Greece's Chance“, *Carnegie Europe*, Internet, <http://carnegie-europe.eu/strategieurope/74884?lang=en> 23/04/2018

- Clauwereat, Stefan & Schömann, Isabelle, *The crisis and national labour law reforms: a mapping exercise*, The European trade Union Institute, Working paper 2012.04, Brussels, 2012.
- Ebbinghause, Bernhard, "Ever larger unions: organizational restructuring and its impact on union confederations", *Industrial Relations Journal*, Volume 34, Issue 5, December 2003, pp. 446-460.
- Ebbinghause, Bernhard, "Trade unions' changing role: membership erosion, organisational reform, and social partnership in Europe", *Industrial Relations Journal*, Volume 33, Issue 5, 2002, pp. 465-483.
- Erne, Roland & Blaser, Markus, "Direct Democracy and Trade Union Action", *Transfer: European Review of Labour and Research*, Sage, 2018 (bez podataka o broju toma, izdanja i strana), Internet, http://hdl.handle.net/10197/9131_20/04/2018.
- Frege, Carola & Kelly, John, "Union Revitalization Strategies in Comparative Perspective", *European Journal of Industrial Relations*, Volume 9, Number 1, 2003, pp. 7-24.
- Guardiancich, Igor & Molina, Oscar (eds) *TALKING THROUGH THE CRISES: Social dialogue and industrial relations trends in selected EU countries*, International Labour Organisation, Geneva-ILO, 2017.
- Heery, Edmund, "Union Organising in Comparative Perspective", *WSI-Mitteilungen*, 09/2003, vol. 56, pp. 522-527. Internet, https://www.boeckler.de/pdf/wsimit_eng_2003_09_heery.pdf 20/05/2017.
- Hyman, Richard & Gumbrell-McCormick, Rebecca, "Trade unions, politics and parties: is a new configuration possible?", *Transfer: European Review of Labour and Research*, 16(3), August 2010, pp. 315-331.
- Milosavljević, Aleksandar, Terzić, Predrag, „Politička funkcija sindikata: teorijske osnove i praktična dimenzija“, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, Beograd, Godina XXIV, Vol. 56, broj 2/2017, str. 193-208.
- Milosavljević, Aleksandar, „Revitalizacija savremenih odnosa evropskih socijaldemokratskih partija i sindikata“, u: Zoran Stojiljković (ur.) *Levica u postkriznom kontekstu*, Friedrich Ebert Stiftung-Fakultet političkih nauka – Centar za demokratiju, Beograd, 2013, str. 61-69.
- Mihailović, Srećko (ur.), *Sindikati i politika*, Službeni glasnik – Centar za razvoj sindikalizma, Beograd, 2012.
- Ost, David & Crowley, Stephen (eds), *Workers after Worker's States: Labour and Politics in Postcommunist Eastern Europe*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001.
- Ost, David, "Illusory Corporatism in Eastern Europe: Neoliberal Tripartism and Postcommunist Class Identities", *Politics and Society*, Volume 24, Issue 4, Decembar 2000, pp. 503-530.

- Pizzorno, Alessandro, "Political Exchange and Collective Identity", in: Colin Crouch & Alessandro Pizzorno (eds) *The Resurgence of Class Conflict in Western Europe since 1968*, Vol. 2, London: Macmillan Press, 1978, pp. 277-298.
- Pološki-Vokić, Nina i Obadić, Alka, „Revitalizacija sindikata u savremenom društvu“, *Ekonomski pregled*, 61(3-4), Zagreb, 2010, str. 187-214.
- “Resolution on the Role of the ETUC 2015/2019 – ETUC reorganisation“, European Trade Union Confederation, 2015, Internet, https://www.etuc.org/sites/www.etuc.org/files/document/files/en-role-of-the-etuc-2015-2019_etuc_reorganisation_0.pdf 20/04/2018.
- “Social dialogue and tripartism“, International Labour Conference, 107th Session, Report VI, International Labour Organization, Geneva, 2018.
- Schömann, Isabelle, *Labour law reforms in Europe: adjusting employment protection legislation for the worse?*, European Trade Union Institute, Working paper 2014.02, Brussels, 2014.
- Vandaele, Kurt, *Sustaining or Abandoning 'social peace'? – Strike developments and trends in Europe since the 1990s*, European Trade Union Institute, Working Paper 2011.05, Brussels, 2011.
- Waddington, Jeremy & Hoffmann, Reiner (eds) *Trade Unions in Europe. Facing Challenges and Searching for Solutions*, European Trade Union Institute, 2000.
- Watt, Andrew with the collaboration of Mariya Nikolova, *A quantum of solace? An assessment of fiscal stimulus packages by EU Member States in response to the economic crisis*, European Trade Union Institute, Working Paper, 2009.05, Brussels, 2009.

Mapa industrijskih odnosa u Evropi:

Internet, <http://www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations/Map-of-European-Industrial-Relations> 23/04/2018.

Izvori iz medija:

- Morris, Hugh, “The French strike: What it means and how transport is affected“, *The Telegraph*, 04 April 2018.
- Internet, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/france/articles/why-do-the-french-always-strike/> 20/4/2018.
- Papantoniou, Yannis, „Greece’s Chance“, *Carnegie Europe*, Internet, <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/74884?lang=en> 23/04/2018.
- Macron’s public sector reforms spark nationwide strikes, *BBC News*, 10 October 2017, Internet, <http://www.bbc.com/news/world-europe-41566665> 20/04/2018.

Macron government launches overhaul of France's labour laws, *BBC news*, 31 August 2017, Internet, <http://www.bbc.com/news/world-europe-41094790> 20/04/2018.

"Union membership has plunged to an all-time low, says DBEIS", *The Guardian*, 01 June 2017, Internet, <https://www.theguardian.com/politics/2017/jun/01/union-membership-has-plunged-to-an-all-time-low-says-ons> 26/04/2018.

Aleksandar MILOSAVLJEVIĆ

POLITICAL ACTIVISM OF CONTEMPORARY EUROPEAN UNION: CAUSES AND REACHES

Abstract: In the first decades of the 21st century, the trend of decreasing power of trade unions continued as a reflection of long-term structural changes in the world economy, which are variously depreciated in European countries. Faced with very unfavorable action context, the trade unions are forced to use many different models of the revitalization of social and political power with various results. Starting from the old thesis that it represents a potential answer to a more defensive position regarding the state and the employers, possibilities and means of realizing trade unions' political activism are examined in this paper as a collective term for all means that affect the adoption of important political decisions. In European countries there is no identical form of it, whereas possibilities and results of its usage are conditioned by 1) institutions' design, 2) constellation and credibility of the political process' actors, and 3) capacity of the trade unions.

Key words: trade unions, Europe, political activism, political function, political power, political process, the labour market, public sector, strike, corporatism.